

νησιὰ πρέπει νὰ μᾶς ἔμποδίζουν νὰ βλέπομε τὸ ἀρχιπέλαγος, οὔτε τὸ ἀρχιπέλαγος τὰ νησιά.

Ἐνας ποιητὴς μπορεῖ νὰ δημιουργεῖ τὰ σύμβολα καὶ τὴ μυθολογία του ἥν νὰ τὰ δαγειστῇ ἐτοιμα ἀπὸ τὸ μῦθο καὶ τὴν παράδοση. Στὴν τελευταία περίπτωση, ὅπως στοὺς Ναρκίσσους, τὸ σύμβολο εἶναι δοσμένο καὶ πρόκειται νὰ τὸ βαθύνομε. Τὰ νησιὰ καὶ τὸ ἀρχιπέλαγα βούσκονται ἐδῶ, δὲ χρειάζεται παρὰ ἥν ἔξερεύνηση. Στὴν ἀντίθετη περίπτωση, ὅπως στὴ *Néa Moīra*, ὁ ποιητὴς προσανατολίζεται ἀπὸ τὴ σκέψη πρὸς τὰ σύμβολα, μόδιες τὶς πάντα δυνατεῖς ἀντίδρασες τῶν συμβόλων ἐπάνω στὴ σκέψη. Ἡ ἔκλογὴ τῶν συμβόλων δὲν κινδυνεύει τότε νὰ φανῇ τοῦλάχιστο αὐθαίρετη στὸν ἀναγγώστη, ὅσο καὶ ἂν ἔχει ἐπιβληθῆ στὸ νοῦ τοῦ ποιητή: Θὰ ἔχομε μπροστά μας ἕνα κουβάρι εἰκόνες ἥν, ὅπως εἶπαν, «ἕνα χάος ἀπὸ λάμψεις».

Δὲ νομίζω πὼς ἥ *Néa Moīra* εἶναι ραψωδία. Ἡ σύνθεσή της ἔμπνεεται ἀπὸ τοὺς μουσικοὺς συνδυασμοὺς: τὸ ποίημα αὐτὸ, ποὺ στὸ νοῦ τοῦ συγγραφέα, ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ τελευταῖο καὶ νὰ μὴν ἔχει παρὰ καμιὰ σαρανταριὰ στίχους, ἐσκόπευε, μᾶς λέει ὁ κ. Λεφέβρο, νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση ἐνὸς récitatif ἀνάλογο μὲ τοῦ Gluck. Ἔτσι γεννήθηκε. Ὁσο γιὰ τοὺς πεντακόσιους δώδεκα ὄριστικούς του στίχους, ἀπὸ ὅλες τὶς στιχουργικὲς ἀσκησεῖς ποὺ ἀπασχόλησαν τὸ Βαλερὸν, ἥ *Néa Moīra* ἀξίζει στὸν ἀνώτατο βαθμὸν αὐτὸ τὸ ὄνομα. Συμπυκνώνει, ἵσως καὶ πολὺ αὐστηρά, τεσσάρων χρόνων σωριασμένους μόχτους. Στὸ διάστημα τῆς γύμνασης αὐτῆς, πολλὰ μέσα καὶ δυσκολίες ἀποκαλύφτηκαν στὸ Βαλερόν, ποὺ δὲν ὑποψιάζοταν πρὶν καθόλου. Οἱ κατοπινὲς ἀσκησεῖς ὠφελήθηκαν ἀπ' αὐτὰ τὰ κέρδη, καὶ τὶς καταπιάστηκε ὅλες μαζὶ καὶ χωρὶς πολὺν χόπο. Ἡ *Ἄνγη* καὶ ἥ *Φοινικιὰ* ἀποτελοῦσαν πρῶτα ἕνα μοναδικὸ ἔργο. Τώρα ἥ πρώτη ἀρχίζει, ἥ ἀλλη τελειώνει τὸ ἔργο *Χάρες*.

Ἀπὸ ὅλες τὶς ὡρες τῆς μέρας, ὁ Βαλερὸν προτιμάει τὴν αὐγήν.

Ξημερώνει στὰ περισσότερα ποιήματά του. Μαγεύομε

γιατί : ή αὐγή εἶναι ὁ γυρισμὸς τοῦ ἔγῳ στὸν κόσμο, στὸ σῶμα καὶ στὸ νοῦ, ἔανανιωμένα.

Γειά σας, ἀπὸ τὰλάτι καὶ τὰ ρόδα θεές, νησιά...

Τὸ ποίημα τῆς Χαραυγῆς, εἶναι ὁ γυρισμὸς τοῦ ἔγῳ στὸ πνεῦμα: χαράζει ἡ μέρα στὸν κόσμο τῶν ἴδεων. Καρυάτιδες τοῦ ἐσώτερού μας Παρθενῶνα.

Γειά σας, ἀκόμα κοιμισμένες
στὸ δίδυμό σας χαμογέλοιο...

Ἄπὸ τὴν κατάσταση τὴν συγκεχυμένην ὁ νοῦς περνάει στὴν κατάσταση τῆς ἐνάργειας, ποὺ ἀνήκει στὸν ἔύπνο. Κατέχει κι' ὅλας τὸν ἑαυτό του ἀκόμα οἱ Ἱδέες δὲν ἔχουν καλοῖξυπνήσει, οἱ Παραμοιώσεις εἶναι κοιμισμένες. Σιγὰ-σιγὰ ἡ Σύγχυση διασκορπίζεται: «Ἐισχώρησε μὲ μετρητὰ βήματα στὴ σφαιρὰ τῶν λάμψεων καὶ σύνθεσε τὶς δυνάμεις του σὲ πράματα ποὺ σοὺ ἀντιστέκονται», θὰ μπορούσαμε νὰ ἔαναποῦμε μεταφέροντας τὶς πράξεις σὲ διανοητικὲς ἐνέργειες, καὶ τὰ πράματα σὲ Ἱδέες, κιτὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἴδιου ποιήματος ποὺ μᾶς μιλεῖ γιὰ αἰσθησιακὸ δάσος, γιὰ πνευματικὸ στημόνι, γιὰ Ἱδεατὲς ἀρπαγές. Ο κόσμος τῆς Ἱδέας ἔεσκεπάζεται σιγὰ-σιγὰ στὴν πλουσιοπάροχη ἀφθονίᾳ του. Ἐδῶ καμιὰ συνδυαστικὴ τέχνη ἀλλὰ μιὰ χλαλοὴ ἀπὸ εἰκόνες:

Στῶν μελισσῶν τὸ βιούσμα
θὰ σᾶς κόψω σὲ ἀρμαθιὲς...

Ἐκατὸ χιλιάδες ἥλιοι μεταξένιοι
στᾶνυφαντά σου αἰνίγματα
Πολλὲς εἰκόνες βρίσκονται,
ὅσες ματιὲς δικές μου...

Καμιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς λεῖες δὲν εἶναι ὄμοια μὲ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ φλοιώσει ἀκόμα τόσο τὴν ἐπιθυμία... αὐτὸ ποὺ κάνει τόσο ἔντονη τὴν εὐχαρίστηση τῆς αὐγῆς, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε παραφράζοντας τὸ Μπέρξον, εἶναι ὅτι τὸ μέλλον τῆς ἥμέρας ποὺ διαθέτομε ὅπως θέλομε μᾶς παρουσιάζεται σύγκαιρα μὲ πλῆθος μօρφές, τὸ ἴδιο χαμογελαστὲς καὶ πιθανὲς, κι' ἀκόμα κι' ἀν πραγματωθῇ ἡ πιὸ ἐπιθυμητή τους, θὰ χρειαστῇ νὰ θυσιάσουμε τὶς ἄλλες... κι' αὐτὸ εἶναι ποὺ κάνει τόσο πικρὰ θλιβερὲς τὶς βραδιὲς τῶν με-

γάλων ἔχείνων ἡμερῶν ὅπου εἴμαστε πιὸ τέλεια εὐτυχισμένοι...

Παρθενικὲς εἰκόνες σιγοφτερουγίζουν ἐπάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς στίχους· ὁ ποιητὴς κυνηγάει τὶς Ἰδέες σὰ νέες κοπέλλες, μεθυσμένος γιὰ περιπέτεια καὶ ἀρπαγῆ. Ἀλλοῦ στὴν Ψυχὴ καὶ Χορός, τὸ σύμπλεγμα ἀπὸ χορεύτρες ποὺ χαμογελοῦνται, μᾶς φέρνει στὸ νοῦ σεβαστὲς Ἰδέες ποὺ θὰ φόρεσαν ἔανοιγμένα πρόσωπα· τὸ γοητευτικὸ αὐτὸ διφορούμενο ἀνάμεσα στὶς Ἰδέες καὶ τὶς Καρυάτιδες, ὅπως ἀλλοῦ ἀγάμεσσα στὶς Καρυάτιδες καὶ στὶς Κολόνες, θὰ ἥθελε νὰ ἔξαφανται τὸ ναὸ τῇ τὴ σκέψῃ καὶ νὰ τὴ διασκορπίσει σὲ νέες κοπέλλες: τὸ ποίημα *Βῆματα* χρεωστεῖ τὴ χάρη του στὸ ἴδιο διφορούμενο, γιατὶ ἡ ποίηση ἀρνιέται νὰ διαλέξει ἀνάμεσα σὲ μιὰ γυναικα ζωντανὴ καὶ τὴν παρθενικὴ νιότη μιᾶς Ἰδέας.

Τὴ χαραυγὴ ὁ Βαλερὸν εἶναι πολὺ ἐρωτεμένος μὲ ὅλες τὶς Ἰδέες ὥστε νὰ γίνει ὁ ἐρωμένος καμιᾶς τους. Τὸ συγκεντρωμένο ποίημα *Βῆματα*, ὕστερα ἀπὸ ὅλο αὐτὸ τὸ βουητὸ, κάνει τὴν ἐντύπωση ψυχικοῦ ἀρραβώνα. Ἀλλὰ, καὶ στὰ δυὸ ἔργα, γι’αυτὸ τὸ διανοούμενο φακό, οἱ Ἰδέες εἶναι πάντα Νύμφες. Προσφέρονται στὸ νοῦ του ὅπως ἡ *Nέα Μοῖρα* παραδίνεται στὸν ὑπνο.

Ἡ χαραυγὴ μὲ τὶς ἄφθονες ἐλαφρὲς σκιαγραφίες της κάνει ἀντίθεση μὲ τὴ μονοχάραχτη ἀκριβωμένη γραμμὴ τῆς *Φοινικιᾶς* καὶ τοῦ *Φοίνικα* ποὺ ὑψώνεται στὸ τέλος ἀπὸ τὶς *Χάρες*, ἀνάμεσα ἀμμου καὶ οὐρανοῦ. Ἐκεῖ, εὐλύγιστες καὶ διφορούμενες σκιαγραφίες φτάνουν σὲ μιὰν ἐνότητα μὲ συμπληρωματικὰ, νὰ ποῦμε, χρώματα, διαφορετικὰ καὶ παρόμοια: γυναικεῖα δράματα χαῖδεύουν τὴ ματιὰ χωρὶς νὰ τὴν ὑποδουλώσουν καὶ νὰ τὴ στερεώσουν: ἐδῶ ἔνα μοναδικὸ σύμβολο τὰ ἐκφράζει ὅλα τόσο σωστὰ, ποὺ ὅσο περισσότερο σταματάει τὸ πνέμα σαῦτὸ, τόσο καλύτερα τὸ νιώθει.

Τὸ θέμα τοῦ ἀργοῦ ὠριμάσματος δὲν μποροῦσε νὰ φέσει ἀδιάφορο τὸν κ. Τέστ, ποὺ τὸ ρητό του εἶναι: *matutare*. Τὸ δέντρο ποὺ κατεβαίνει στὴν Κόλαση καὶ ὑψώνεται στὸν οὐρανὸ, ἀνατείνοντας ὡς τὴν ὑπαρξή τὴν παν-

τοδυναμία τοῦ «Μήδενὸς», τὸ δέντρο στὴ λειτουργία του, ἀνήκει στὸ συμβολισμὸ τῆς ἀσυγάφειας τοῦ ἔγω.

Ἄπολλώνια στὸ ξεπέταγμά της, μὲ τὴ χάρη τῶν κλαδιῶν της, μὲ τὸ μέλι τῶν καρπῶν της, χωρὶς μέθη, ὑψώνεται ἡ Φοινικιά. Κανένα δέντρο δὲν κυριάρχει τόσο ἀπλὰ καὶ ἥρεμα, τόσον ὅρίζοντα.

Κανένα δὲ ζεῖ πιὸ ἀπλὰ τὶς ὁρες του ποὺ ὠριμάζουν ἀνάμεσα στὸν ἄμμο καὶ τὸν οὐρανὸ τῆς ἔρημος. «Τὸ δέντρο, σημειώνει μὲ τὸν τίτλο Ἐχθρικοὶ καρποί, ὑποφέρει ἀπὸ τοὺς καρπούς του τόσο βαριοὺς ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς συγκρατήσει: τοὺς χάνει ἡ σπάζει αὐτὸ τὸ ἴδιο. Θὰ στενάξει ἀραγε πῶς ὑπάρχουν μέσα του δυὸ δέντρα;»

Άλλὰ ἡ Φοινικὰ δὲν κάνει οὔτε τὸ ἔνα οὔτε τὸ ἄλλο.

«Αν φαίνεται πῶς χάνει τοὺς καρπούς της, εἶναι ἡ φανομενικὴ σπατάλη μιᾶς γενναιόδωρης ψυχῆς, ποὺ ἔσδεύεται χωρὶς νὰ φτωχαίνει:

Τὶς ὁρες σου δὲν ἔχασες,
τόσο ποὺ μένεις ἀλαφριά
ὕστερος ἀπὸ τὴν κάθε σου ἐγκατάλειψη,
παρόμοια μαῦτὸν ποὺ στοχάζεται
καὶ ποὺ ἡ ψυχή του μοιράζεται
κι αὖξαίνει ἀπὸ τὸ ἴδιο της τὸ χάρισμα.

«Αν τοὺς κρατεῖ, ὁ πλοῦτος αὐτὸς τὴ βαραίνει γλυκὰ χωρὶς νὰ τὴν καταπλακώσει: ἡ τέλεια ἰσορροπία τῆς δύναμης καὶ τοῦ καρποῦ της, ὁ λυγερὸς ταλαντεμὸς ἀνάμεσα ἄμμου καὶ οὐρανοῦ, κάνει τὴ φοινικιὰ καὶ τοὺς στίχους νὰ σαλεύουν μὲ τὸν ἴδιο ρυθμό:

Μεῖνε ἥρεμη, ἥρεμη, ἥρεμη,
νιῶσε τὸ βάρος τῆς φοινικιᾶς,
τὸ κάρπισμά της φορτωμένη.

Άλλοι ἐπαγαλαβαίνονται οἱ ἴδιες ὅμοιοκαταληξίες, στὴ μέση ἡ στὸ τέλος τοῦ στίχου:

Υπομονή, ὑπομονή
στὸ γαλάζιο τοῦρανοῦ,
κάθε μόριο σιγὴ
εἰνὶ ἡ στιγμὴ ἐνὸς ἔριου καρποῦ
Οἱ προηγούμενες στροφὲς τρεμοσάλευαν ἀπὸ τὸν τα-

λαντεμὸν ἀνάμεσα ἄμμου κι' οὐρανοῦ· οἱ ἄλλες γίνονται τρυφερές. Τῶρίμασμα γίνεται ώριμάδα: ἡ ἀπλῆ τελειότητα τῶν ἡμερῶν, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλη, σωριάζει τὸ μέλι ἀντῆς τῆς χυψέλης. «Μήπως ἡ μεγαλοφυῖα εἶναι συνήθεια ποὺ παίρνουν μερικοί;»

“Ἄς περάσομε τώρα στὶς Χάρες. Κάθε τους ποίημα μᾶς φέρνει μπροστά σὲ καινούργια παιγνιδίσματα εἰκόνων, σέναν ἀνέκδοτο συνδυασμὸν ἀπὸ σύμβολα. Ἡ Πυθία καὶ ὁ Νάρκισσος πραγματόποιοῦν αὐτὸν ποὺ θὰ ὀνομάσω ποιητικὸν πειραματισμό. Ἡ παρατήρηση εἶναι μιὰ ἔξερεύνηση τῶν φαινομένων ἔτσι ποὺ μᾶς παρουσιάζονται. Ο πειραματιστὴς ξαναφτιάνει τὰ φαινόμενα μὲ προνομιακὲς συνθῆκες ποὺ ξεσκεπάζουν τὸ μηχανισμό τους. Μερικοὶ μῆδοι παίζουν ἀνάλογο ρόλο. Ἡ συνήθεια μᾶς κάνει τυφλοὺς γι' αὐτὰ ποὺ βλέπομε κάθε μέρα. Δὲν ὑπάρχουν θάματα πιὸ κοντινά μᾶς ἀπὸ τὸν ὕπνο καὶ τὸ ξύπνημα, πιὸ γνώριμο καὶ πιὸ ἀδιαπέραστο μυστήριο ἀπὸ τὸ κορμί μᾶς. Μένει λοιπόν, γιὰ νὰ μπορέσομε νὰ καταπλαγοῦμε ἀπ' αὐτά, νὰ τάντικρύσομε σὲ συνθῆκες ποὺ τὰ ξετοπίζουν ἀπὸ τὸ συνειθισμένο τους περίγυρο ἢ τὰ ἐμφανίζουν σεξαιρετικὸ βαθμό: οἱ μῆδοι τῆς Πυθίας καὶ τοῦ Ναρκίσσου μᾶς κάνουν νὰ σπάσομε τὶς συνήθειες μᾶς, ὁ πρῶτος δραματοποιώντας τὶς ἀπιστίες τοῦ κορμιοῦ καὶ τὶς ψυχῆς (ἢ ἀρρώστεια ποὺ ξεκάνει τὰ δργανα ξεσκεπάζει πῶς ἦταν φτιαγμένα). ὁ Νάρκισσος, μὲ τὸν καθρέφτη, βάζοντας ἀντιμέπωπα τὴν ὑπαρξη καὶ τὴ γνώση. Ἀκριβῶς μὲ τὸν ἕδιο πειραματικὸ τρόπο, μᾶλλο τὸ σωρὸ τὶς διαφορές, ὁ Ἀμφιτρύων ἔχαγε αἰσθητὴ τὴν ἀτομικότητα τοῦ ἔγω.

“Ο Βαλερὸν ἔκατάλαβε τόσο καλὰ τὴν προνομιοῦχα θέση αὐτοῦ τοῦ μύθου, ποὺ ἔνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα Ἀποσπάσματα τοῦ Ναρκίσσου του ξαναπιάνει τὸν ἕδιο μῆδο μόνο καὶ μόνο γι' αὐτό: μιὰ ἐπίκληση στὸ νερὸ ἀντιστοιχεῖ στὴν ἐπίκληση τῆς Ἡρωδιάδας στὸν καθρέφτη της:

“Ω βρύση μου, βρύση, νερὸ ποὺ κρύα μὲ παραστέκεις...

Καθρέφτισμα...

Κρύο νερό, ἀπ' τὴν ἀνία στὰ χείλη σου πνιγμένο.. τὸ νερὸ ἔχει μάλιστα ἀπέναντι στὸν καθρέφτη τὸ πλεονέ-

χτημα τῆς θευστότητας, φευγαλέα ἀτιμόσφαιρα τοῦ ἔγω.

“Αγό μῦθος τοῦ *Ναρκίσσου* φαινόταν πάντα στὸ Βαλερὺ τὸ σύμβολο μιᾶς ἀλήθειας, δὲν ἦταν ὅμως πάντα τῆς ἴδιας: πιστὸς καὶ ἀπιστος σὰν τὸ κῦμα. ‘Ο πρῶτος *Νάρκισσος*, πολὺν ἀπὸ τὴν σιγή, εἶναι ὁ ἀδερφὸς τῆς Ἡρωδιάδας καὶ τοῦ Ναρκίσσου τοῦ Gide: συμβολίζει τὸ σύμβολισμό. ‘Ο *Νάρκισσος* μετὰ τὴν σιγὴν φανερώνει τὴν ἀσύνεχεια τοῦ ἔγω: «Τὸ καθρέφτισμα εἶναι τὸ ἀντίκρυσμα τῆς ὑπαρξης καὶ τῆς λειτουργίας της, τὸ ἀντίκρυσμα τοῦ εἶναι καὶ τῆς γνωστῆς. Τὸ σύνολο παρασταίνεται σὰν τὸ μέρος μὲ τὴν βοήθεια τοῦ καθρέφτη».

Τὸ ἀντίκρυσμα αὐτὸ εἶναι ἡ δουλειὰ κάθε καθρέφτη, ὅποια κι ἀν εἶναι ἡ φύση του, καὶ μόνο τοῦ καθρέφτη. «Εάφνου, μὲ τὰ λόγια ἐνὸς βλάκα, σὰν σένα πρόστιν χο καθρέφτη, κάνομε στὸν ἑαυτό μας τὴν ἐντύπωση τοῦ τὶ εἴμαστε». — «Κάθε ἄτομο δὲν ἀντιλαβαίνεται τὸν ἑαυτό του κατεύθεῖα σὰν ἄνθρωπος—κανεὶς δὲν εἶναι ἄνθρωπος—ἄλλα κέντρο, σκοπός, βάση καὶ τέλος τοῦ σύμπαντον. Τὸ ίδιο ὅπως δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβει πῶς πρέπει νὰ πεθάνει, δὲν καταλαβαίνει πῶς εἶναι μιὰ λεπτομέρεια... Καὶ, τέλος, δὲν ξέρει ποτὲ αὐτὰ τὰ πράματα παρὰ μὲ τὸ λογικό...» Καὶ δὲν τὰ νιώθει παρὰ μὲ τοὺς καθρέφτες. Αὐτὸ εἶναι τὸ τραγικὸ σημεῖο τοῦ *Ναρκίσσου*. Ἀπὸ τὸν πρῶτο *Νάρκισσο*, ὁ Βαλερὺ ξαναδιόρθωσε δυὸ φορὲς τὸ κείμενο ὥσπου οἱ ἀκανόνιστες στροφές του δημοσιεύτηκαν μέσ’ στὰ “Ἀποσπάσματα, στὶς Χάρες”. Ἐκεῖ ἐδιόρθωσε ἡ παράλειψε μερικοὺς στίχους, καὶ ἵδιαίτερα, τὰ διαστήματα ἀνάμεσα στὰ νησιά, ἐγέμισαν μὲ καινούργιες ἀνάπτυξες ποὺ μεταμορφώνουν τὴν βαθειά του ἔννοια. Τέλος, πολλαπλασίασε τὸ “Ἀποσπάσματα”.

Τὸ ἀδιάκοπο αὐτὸ βάδισμα τοῦ *Ναρκίσσου* ἀκολούθησε παράλληλα μὲ τὴν ἀτέλειωτη στοχαστικὴ συλλογὴ του κ. Τέστ γιὰ τὸν ἑαυτό του. «Εἰμαι στὴν ζωὴ καὶ βλέπω τὸν ἑαυτό μου καὶ τὸν βλέπω νὰ μὲ βλέπει... Τὸν ἔχασα ἀπὸ τὰ μάτια μου πολὺ σπάνια...” Επροτίμησα τὸν ἑαυτό μου, χαρὰ νὰ νιώθομαι μοναδικός...» ‘Η ναρκισσικὴ ἀγάπη τῆς «θεληματικῆς μοναξιᾶς» οἱ σωκρατικές του «ὑπερβο-

λὲς ἀπουσίας», κάνουν τὸν κ. Τὲστ τέρας ἀπομόνωσης καὶ παράξενης γνώσης. «Ἡ καρδιά μου εἶναι ἔνα ἔρημο νησί. Ὁλη ἡ ἔχταση, ὅλη ἡ ἐνέργεια τοῦ μυαλὸῦ τῆς τὴν περιτριγυρίζουν καὶ τὴν ὑπερασπίζουν : τὰ βάθη τῆς τὴν ἀπομονώνουν καὶ τὴ φυλάγουν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια... Κολακεύεται νὰ πιστεύει πῶς εἶναι τέλεια μόνη της».

Ο σκοπὸς ποὺ ἔστερχει δὲ κ. Τέστ εἶναι τόσο φευγαλέος σὰν τὴν εἰκόνα τοῦ Νάρκισσου : Νὰ κυριαρχήσει στὴ σκέψη του, σκοπὸς Ἰδανικός, ποὺ δὲν ὑπάρχει, ρεούμενος καὶ ἔξαρτημένος ἀπὸ λίγο λιγότερη ἢ λίγο περισσότερη ἔχταση ἢ ἐπιμονή... Ὅλες οἱ Δαναΐδες δουλεύουν : «Ἐρχεται πάντα σ' αὐτὸν ποὺ στοχάζεται μιὰ στιγμὴ, ὅπου, ἀφοῦ τὸ δούλεμα, ἢ ἀπάλειψη, τὸ κομάτιασμα, φτάσουν στὸ ἀκρότατο σύνορο, στὸ τέλος τῆς ἀνάλυσης, ἢ πρώτη τυχοῦσα ἰδέα νικάει... Ἐρχεται μιὰ στιγμὴ ὅπου καθένας ποὺ σκέπτεται εἶναι θῦμα τοῦ τέλους τῆς τελειωμένης του προσπάθειας». Τότε ἔαναπέφτει στὴ δοξασία. Μ' ἔνα λόγο, ἢ προσπάθεια γιὰ νὰ βιάσει τὶς σκέψεις του καὶ νὰ συλλάβει τὸ ἔαυτό του σταματάει πρὶν τὸ τέλος της. Ἡ ἀν, ἀποτελεσματικά, περιμένει τὴ διαμαντένια στιγμὴ ποὺ εἶναι σύγκαιροι διαταγή, πράμα, κατώφλι καὶ σκοπός, τί βρίσκει στὸ τέλος τοῦ βαθύσματος του ; τὸ Θεό ; Ἡ κάποια φρικαλέα ἐντύπωση πῶς δὲ συναντάει στὴν πιὸ βαθειά του σκέψη παρὰ τὴ χλωμὴ ἀχτινοβολία τῆς ἴδιας του ἀθλιας οὐσίας; Ἡ κ. Τὲστ τὸ ρωτιέται τοῦτο δὲ Νάρκισσος τῆς ἀπαντάει :

Ἡ ψυχή, ἢ ψυχὴ μὲ τὰ μαῦρα μάτια,
πᾶγγίζει τὰ βαθιὰ σκοτάδια
καὶ γίνεται τεράστια καὶ δὲν ἀγγίζει τίποτα...
ἀνάμεσα στὸ θάνατο κι' αὐτὴν
τί μάτι εἶν^{το} τὸ δικό της. .

Εἴδαμε τώρα ἔνα μῆθο ποὺ ζητοῦσε τὸ νόημά του καὶ πῶς τὸ ἔστελειωνε δόσο ἐβάθαινε τὸ ποίημα. Ἡ εἰκόνα ποὺ ὑπῆρχε ἐδῶ προκαταβολικὰ ἔψαχνε νὰ βρεῖ ἔνα ἐσωτερικὸ περιβάλλον. Τὸ κατόρθωσε τόσο καλὰ ὥστε φαίνεται σᾶν νᾶγινε στὰ μέτρα της, πραγματώνοντας ἔτσι πλέοντας ἔνα παράδειγμα γιὰ δὲ, τι δηνομάσαμε ποιητικὸ πειραματισμό.

Ο Βαλερὸς δὲν πατεῖ ποτὲ στὰ ἴδια χνάρια. Μὲ δλωσ-

διόλου διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τὴν Πυθία καὶ τὸ Νάρκισσο συμβολίζει τὸ προσχέδιο τοῦ Φιδιοῦ.

Στὸ Νάρκισσο τοῦ Gide παθαίνει ναρκισισμὸς ὁ Ἀδάμ. Στοῦ Βαλερύ, ὁ Θεός. Ὁ Ἀδάμ βαριέται νὰ κυτάζει πάντα ἀκίνητος στὸ κέντρο τῆς παραμυθένιας Ἐδέμ· μάυτὸν καὶ ἔξαιτίας του, παρουσιάζονται ὅλες οἱ μορφὲς «ἄλλὰ τὸν ἑαυτό του δὲν τὸν βλέπει. Τὶ τὸν ἐνδιαφέρουν τότε ὅλα τὰ ἄλλα; Ἄχ νὰ ἴδει τὸν ἑαυτό του!...» Τὸν βλέπει, διπλασιασμένο, ἀνδρόγυνο, στὸ ἄλλο του μισὸ ποὺ εἶναι ἡ γυναῖκα του, «αὐτὴ ἡ γυναῖκα ποὺ ἔεπρόβαλε μονομάς, μπροστά του, ποὺ ἀγκαλιάζει, ποὺ θέλει νὰ τὸν ἀγγίζει»... Ὁ σωσίας λοιπὸν τοῦ Ἀδάμ, εἶναι ἡ γυναῖκα. Γιὰ τὸ Βαλερύ, ὁ σωσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Πειρασμός. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Θεός ὀνομάστηκε Ἔγώ, καθὼς ὁ λόγος του εἶναι δημιουργικός, ἐδημιούργησε αὐτὸ τὸ ἔγώ. Ἔξαιτίας τοῦ δυῖσμοῦ του, τὸ ἔγώ εἶναι τὸ Κακό. Ἔξαιτίας τῆς ταῦτοτητάς του, εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

Γιὰ νὰ μπάσει αὐτὸ τὸ Θεὸ διπλασιασμένο σὲ πνεῦμα τοῦ Κακοῦ, ὁ Βαλερύ κατάφυγε στὰ μέσα τῆς μουσικῆς.

὾. Λεφέβρῳ νομίζει πῶς ὁ Βαλερύ μετάφερε ἐντύπωσες μουσικῆς καρικατούρας. Ἡ ποίηση χρεωστεῖ νὰ ξαναπάρει ἀπὸ τὴ μουσικὴ ὅτι τῆς ἀνήκει καὶ ἵσως καὶ νὰ τῆς δανειστῇ ὅρισμένους τρόπους συνδυασμῶν. Καταλαβαίνομε λοιπὸν πῶς: ὁ Πειρασμός, ἡ ἴδια οὐσία τοῦ Θεοῦ, μὲ μόνη τὴ διαφορὰ τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὸ καλό, θὰ κοροϊδέψει μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἡχητικότητας, μὲ τὶς φράσεις καὶ τὸν τρόπο τῆς συγκίνησης, μὲ τὰ κινήματα τῆς ὄμιλίας, τοὺς ὕμνους τῆς Γένεσης, τοῦ Θεοῦ, τῆς Εὔας ἀκόμα: θὰ εἶναι Ὡσανά, ἄλλὰ εἰρωνικό, μιὰ Καθιέρωση τῆς Γυναικας ἄλλὰ κοροϊδευτικό. Ὁχι ὅμως μόνο εἰρωνεία· ὑπάρχει καὶ λατρεία καὶ συγκίνηση μόλις συγχρατημένη, μπροστὰ στὴ λάμψη τῆς Εὔας.

Τὴν Εὔα κάποτε τὴν βρῆκα

ἀνάμεσα στοὺς πρώτους στοχασμούς της,
μάκρανοιχτα στὰ πνεύματα τὰ χείλια
ποὺ ἀπὸ τὰ κινημένα ωδὰ ἐγεννηθήκαν.
Κ' ἡ τέλεια αὐτὴ γυναικα μοῦ φανίστηκε,

μὲ τὰ πλατιὰ λαγόνια χρυσωμένα,
ἀτρόμαχτη ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ τὸν ἄνθρωπο,
στοῦ ἀγέρα τὶς ματιὲς παραδομένη,
μὲ ἀνέξυπνη ἀκόμα τὴν ψυχὴ
καὶ σὰν δισταχτικὴ στῆς σάρκας τὸ κατώφλι.

’Αλλὰ δπως στὰ δαιμονικὰ θαύματα ἢ διπτασίες, που
καὶ οἱ Ἀγιοι μποροῦν τὰ γελαστοῦν, μιὰ κρυφὴ δυσαρ-
μονία ξεσκεπάζει τὸν Πειρασμό :

”Ω Γνώση ! ὁ λόγος σου
ἀκράνοιξε τὸν κόσμο,
σὲ διπλὸ πόλο ἀπίθωσε
τὴ γῆς μὲ τὰ νερά της.

”Εμίλησες καὶ ἐφάνηκε ὁ αἰθέρας
κι ὅλα τὸ ἀστέρια ἐπρόστρεξαν
νὰ μποῦν μέσο στὴ γραμμή τους.
Βασίλεψες πρὸν τοὺς αἰῶνες·
ποιὸς εἴμαι ἐγὼ γιὰ νὰ συγκλίνεις
νὰ κατεβεῖς ὡς τὸ μυαλό μου ;

”Ω Ματαιότητα ! Πρώτη αἰτία !

”Έκειδες ποὺ βασίλεύει στὰ οὐράνια,
μὲ τὴ φωνὴ του ποὺ στάθηκε φῶς,
μᾶς ἀνοιξε τὸν ἀπέραντο κόσμο.

Σὰ νὰ κουράστη ἀπὸ τὸ θάμα τὸ ἄγνο του,
μονάχος του ἔσπασε ὁ Θεὸς τὸ μπόδιο
τῆς τέλειας αἰωνιότητάς του.

Καὶ ἔγινε Αὗτὸς ποὺ διασκορπίζει :
τὴν Ἀρχή του μέσο στὶς συνέπειες
καὶ σάστρα τὴν ἐνότητά του.

Δύο ἀλλες παραλλαγὲς ξετυλίγουν τὸ θέμα τῶν βημάτων,
καθαρὰ ὅμοιώματα τῆς κίνησης καὶ τοῦ χοροῦ, κι ἀυτὰ
τὰ ἴδια βήματα εἶναι χορὸς νευρόσπαστων που δ Πειρα-
σμὸς κρατεῖ τὶς κλωστές τους. Ἡ Εὔα προχωρεῖ γιὰ νὰ
κόψει τὸν καρπὸ τῆς Γνώσης :

Στῆς χαρᾶς ποὺ ἔλαχτάρησες τὸ δόλωμα,
σύγκλινε, ἀγαπημένο μου κορμί !
Καὶ δίψα σου γιὰ μεταμόρφωσες

γύρω ἀπὸ τὸ δέντρο τοῦ θανάτου
ὅς πλέξει ἀπὸ τίς στάσεις σου μιὰν ἀλύσσειδα !

“Ελα χωρὶς νάρθεῖς ! Σῦρε τὰ βῆματα
ἀόριστα, σὰ νᾶν βαρειὰ ἀπὸ οόδα...

Χόρεψε, ἀγαπημένο μου κορμί.. Καὶ μὴ στοχάζεσαι !

‘Εδῶ εἶναι οἱ ἀπόλαψεις αἰτίες,

ποὺ φτάνουν στῶν πραγμάτων τὴν οοή !..

Μετὰ τοὺς δίσκιστους αὐτοὺς υμνούς υψώνεται ἐνα
μεγαλόπρεπο Ωσαννά στὸ δέντρο τῆς Γνώσης : ἀπ’ αὐτὸ
ῦτα πέσουν ἡ ἀμαρτία καὶ ἡ λύτρωση, οἵ πικροὶ καρποί,
ἄλλα δυμάς καρποί. ‘Η εἰρωνεία τελειώνει σὲ λύπη κι ἀκόμα
περισσότερο σέλπιδα μπρόστα στὸ σωτῆρα αὐτὸν ἀπὸ τὸ
τίποτα.

‘Η ἡθικὴ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ δὲν εἶναι ἡ ἡθικὴ
τοῦ Βαλερού : ἀντὶ γιὰ τὴν ἀντίθεσή τους μπαίνει τὸ μεγά-
λωμα τοῦ δέντρου ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τοῦ ἀντισταθῇ
καὶ ποὺ, σὰν τὸ ἔγω, βγάζει σχεδὸν ἀπὸ τὸ τίποτα τὸ
θαυμαστὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀρχιτεχτονικῆς του καὶ τὴν πί-
κρα τῶν λαμπερῶν, συνειδητῶν του καρπῶν. ‘Απέναντι
στὴν ἀξία του, δ ὘Θεὸς καὶ δ Πειρασμὸς μοιάζουν ἀσυμ-
πλήρωτοι θεμελιωτὲς ποὺ συμπληρώνονται ἀμοιβαῖα ὅπως
στὸν Εὐπαλῖνο δημιουργὸς καὶ δ ἀρχιτέχτονας : δ Πει-
ρασμὸς δὲν ξαναπλάθει τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ : ‘Ο δημιουργός,
λέει δ Εὐπαλῖνος στοὺς ἀνθρώπους, σᾶς ἔδωσε μὲ τί νὰ
ζήσετε, ω̄ς ἀκόμα μὲ τί νάπολάψετε πολλὰ πράματα, ἀλλὰ
ὄχι γενικὰ δλα ἔκεινα ποὺ ἵσα ἵσα θὰ ἔποθούσατε... ‘Αλλὰ
ἔρχομαι ἔγῳ κατόπι του :

‘Ἐγὼ εἴμ’ ἔκειδος ποὺ παραλλάζει·

στὴν καρδιὰ δποιὸν μοῦ δίνεται ἀγγίζω
μὲ σταθερό, μυστηριακὸ τὸ δάχτυλο...

‘Ως τώρα συναντήσαμε τὶς δίγαμες εἰκόνες, ποὺ
παντρεύονται τὶς κοπέλες καὶ τὶς ἴδεες· τὶς δίγνωμες εἰκόνες
τῶν κοροϊδευτικῶν υμνών.

‘Η Κρυφὴ Ωδὴ θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς ἀποκαλύψει
ἀναλογίες σὲ εἰκόνες συναφεῖς ἀλληλοποτιζόμενες ἡ ἀμοι-
βαῖες (ἀντίστοιχες):

ὕδρα = οὐρανὸς
ἥρως = ψυχὴ

Στὸ Θαλασσινὸν Κοιμητήριον ἡ ἵδεα τοῦ ἐσώτερου βάθους ποὺ ὑποστρέψει τὴν ἵδεα τῆς ἐπιφάνειας, ἀποδίνεται μὲ ἰσότιμη ἀντιστοιχίᾳ τριῶν σχέσεων κι ὅχι δύο, ὅπως στὴν Κρητὴν Ὁδῷ: σὲπιφάνεια καὶ σὲ βάθος νιώθομε, αἰσθανόμαστε τὴν θάλασσα, τὸ κοιμητήριον καὶ τὴν ψυχή, ποὺ καὶ τὰ τρία σκεπάζουν μιὰν ἀπειρηνή σκιὰ καὶ ἀπειρους ἥσκιους.

Ἐπιφάνεια Ματιὰ ποὺ μέσα σου φυλάγεις
βάθος πνέμα τόσο κάτω ἀπὸ τὸν σέπλο τῆς φωτιᾶς
= . . . Ἀνοιγμένος στὸ φῶς

μᾶρεσει αὐτὸς ὁ τόπος ποὺ τὰ δαδιὰ τὸν δρῖζουν
κι ἀπὸ χρυσό, καὶ σκοτεινὰ δεντρὰ καὶ πέτρα εἶναι γιομάτος,
καὶ τόσο μάρμαρο τρεμάμενο παίζει σὲ τόσους ἥσκιους

Μὲ τὴν ψυχὴν ἀνοιχτὴ στὶς φλόγες τοῦ ἥλιοστάσιου
Σἀνεβαστῶ, θαυμάσια δικαιοσύνη

τοῦ φωτός, μὲ τάνεσπλαχνα ἄδματα

Σάντιφέγγω ἄγνη στὴν πρώτη σου θέση

Κύταξέ με! Μὰ σὰν ἀντιφέγγω τὸ φῶς

κρύβω θολή; ἥσκιερή μεριὰ ἀπὸ πίσω

Ἄπὸ τὴν τριπλῆ αὐτὴν ἀναλογία βγαίνει ἕνα περίπλοκο παιγνίδισμα εἰκόνων:

Οἱ εἰκόνες τῆς ἐπιφάνειας καὶ τοῦ φωτός:

Πρῶτα ἡ παραβολὴ τῆς Σκεπῆς, ὅχι ἀσυνείθιστη στὴ σκέψη τοῦ Βαλερού, ἀφοῦ ἔαναφαίνεται στὸν Εὐπαλῖνο, ὅταν ὁ Φαῖδρος συγκρίνει τὸ καράβι ποὺ χάνεται στὴ θάλασσα μέναν τυφλὸν ἔγκαταλειμένο στὴν σκεπὴ ἐνὸς σπιτιοῦ: οἰκοδόμημα, χρυσὸν ἀέτωμα, ναός, σπίτι τῶν νεκρῶν, ὑποστήριγμα, κλειστὸς τόπος· καὶ ἡ ἵδεα μιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς· ἡ θάλασσα εἶναι συνθεμένη ἀπὸ φωτιές, ἀπὸ καθαρὰ ἔργα, εἴδωλα τοῦ ἥλιου, καὶ τὸ κοιμητήριον, ἀπὸ χρυσάφι, πέτρα καὶ σκοτεινὰ δέντρα· μὲ τὶς εἰκόνες ποὺ συνέχουνται, συχνὰ μεταφερμένες: ἡ ἥρεμη αὐτὴ στέγη ὅπου περπατοῦν τὰ περιστέρια· ἀπόδιωξε τὰ νοητικὰ περιστέρια.

Οἱ εἰκόνες τοῦ βάθους καὶ τῆς σκιᾶς:

Μερικές τους ἔξακολουθοῦν τὴν παραβολὴ τῆς σκεπῆς ποὺ προφυλάγει τὰ μυστικὰ τοῦ χτίριου: ἄβυσσο, θησαυρός, ναός, μάζα, ἀποθήκεμα, ὕπνος, σιγή, πηγή, βαθούλωμα, πυκνὴ ἀπουσία: ὅλες, σύμβολα τῆς βαρειᾶς θαλασσι-

νῆς βαθύτητας, τοῦ ἐσώτερου μεγαλείου τῆς ψυχῆς, τῆς ὑπόγειας νύχτας τῶν νεκρῶν.

Οἱ ἀναλογίες αὐτὲς ἐπιτρέπουν νάλλαχτοῦν καὶ νὰ μεταφερθοῦν οἵ δροὶ τους δύο-δύο.

³Απὸ τὸ κοιμητήρι στὴν θάλασσα, πάντα στὸν *Εὔπαλινο* ἥ θαλασσινή σκεπὴ εἶναι ὁ «τάφος ὁ ἀδιαπέραστος στὰ κινήματα τῆς κούνιας, καὶ σκεπασμένος μὲ φῶς».

³Απὸ τὴν θάλασσα στὸ κοιμητήρι, ἀπὸ τὸ αὐλάκωμά της στὸ αὐλάκι, ἀπὸ τὴν σγουρὴν ἐναλλαγὴ τῶν κυμάτων καὶ τῶν κεραμιδιῶν, στὴν ἐναλλαγὴ τῶν τάφων καὶ τὸ θαυμαστὸ ἐπίθετο «τρεμάμενο» θυμίζει τὸ ἀναρίθμητο τρεμούλιασμα τῆς θάλασσας.

«Πικρὴ, σκοτεινὴ, ἡχερὸν» εἶναι ἡ θάλασσα καὶ τὸ ἐσώτερο μεγαλεῖο... Οἱ λιτανεῖες τοῦ ὕπνου θυμίζουν μὲ τὸν τόνο τους καὶ κάποτε μὲ τὰ λόγια τους, τὶς λιτανεῖες τῆς θάλασσας: ζῶο βαθειὰ κοιμισμένο, δύγκος ἥσυχος καὶ χλιαρὸς, κλειστὴ κιβωτὸς ζωῆς, ἀνέκφραστη αἰωνιότητα, κρυφὸς θησαυρὸς, νησὶ τοῦ καιροῦ... Ὁ ὕπνος τῶν νεκρῶν ἀκολουθεῖ φυσικὰ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς...

³Απὸ τὸ παιγνίδισμα τῶν εἰκόνων ὃ, τι ἀφήνει ἡ τριπλὴ ἀναλογία ἀνεξήγητο, τὸ βαθαίνει ἡ ἐπικοινωνία ὅλων τῶν στοιχείων τοῦ τοπείου στὴν ἀπλότητα καὶ σταθερότητα: ὅλα ἦταν ἀπλὰ καὶ ἀγγά, ὁ οὐρανός, ἡ θάλασσα καὶ ἡ ὕδρα.

Συναντοῦμε παντοῦ στὴν ἀρχαία φιλοσοφία τὸ Σταθερὸν καὶ τὸ Ἀσταθές, τὴν ἀντίθεση τοῦ Ἀπλοῦ καὶ τοῦ Πολλαπλοῦ, τῆς Αἰωνιότητας καὶ τοῦ Χρόνου, καὶ παράλληλα τὴν δυαδικότητα τοῦ Ὅντος καὶ τοῦ μὴ Ὅντος. Ἡ χρήση τῶν γνωρίμων αὐτῶν θεμάτων τῆς Ἑλληνικῆς σκέψης κάνει πιὸ μεσογειακὸ τὸ Θαλασσινὸ Κοιμητήρι, τουλάχιστο ὅσο καὶ τὰ χαραχτηριστικὰ τοῦ τοπείου. Ἄλλὰ ὁ Βαλερὸν δὲν παραδέχεται τὴν ἀρχαία ἀντίθεση τοῦ Ὅντος καὶ τοῦ μὴ Ὅντος. ³Απὸ τοὺς ὅρους αὐτούς, σχετικὸς για αὐτόν, φτιάνει δυὸ ἀποψεῖς τοῦ Μεταβλητοῦ, δυὸ ἀποψεῖς τοῦ Ἀμετακίνητου. Ἐτσι υἱοθετεῖ τὸ ἀναποδογύρισμα ἔχεινο τῶν ἀξιῶν ποὺ δὲ θεωρεῖ πιὰ τὴν ἀλλαγὴ σὰ διάλυση τοῦ εἶναι, ἀλλὰ σὰν δημιουργικὴ ἔξελιξη, καὶ τὴ διάρ-

κεία σὰν τὸ ὕφασμα ποὺ εἶναι καμωμένα τὰ πράματα. Μόν φαίνεται δῆμως πώς ὁ Βαλερὸς χρησιμοποιεῖ τὸν Μπέρξον δπῶς καὶ τοὺς Ἐλεάτες γιὰ νὰ παραστήσει μὲ τὴ βοήθεια διανοητικῶν εἰκόνων τὴν ἀντίθεση τοῦ Ἐγὼ πρὸς τὸ μὴ Ἐγώ. Πώς τὸ Ἐγὼ φανερώνεται πότε σὰν "Ον καὶ πότε σὰν Μὴ "Ον, εἶναι πολὺ συμβιβάσιμο μὲ τὴν ἀσυνάφεια τοῦ Ἐγὼ ἀπὸ ὅπου ἔχεινάει δῆλος ὁ στοχασμός του. Στὴν ἀρχὴ τοῦ *Θαλασσινοῦ Κοιμητηριοῦ* ή ἀλλαγὴ θεωρεῖται διαλυτικὸ στοιχεῖο· στὸ τέλος, ἔξυψωνεται σὰ ζωτικὴ δρμή. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔχωρίζουν οἱ ἐλεατικὲς λιτανεῖες τῆς θάλασσας: σκεπὴ ἡσυχη, σταθερὸς θησαυρὸς, ὅγκος ἡρεμίας, ἡμερο φωσφόρισμα, ὑπνος πιστὸς, ναὸς τοῦ χρόνου, ναὸς ἀπλός· στὸ τέλος, τὶς ἔναντιάνει μὲ μεγαλύτερη δρμητικότητα, πόμπη ἀπὸ ὥραιες ἐλληνικὲς λέξεις πρὸιν νὰ ἔπειταχτῇ ὁ Ἡρακλείτειος ὑμνος τῶν Νερῶν: πάνθηρας, χλαμύδα, εὔδωλο, ψδρα. Οἱ ἐλληνικὲς αὐτὲς λέξεις συντελοῦν, δῆμως λίγο πρὸιν ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία, νὰ τυλίξουν τὸ στοχασμό του αὐτὸν σὲ μιὰ μεσομειακὴ ἀτμόσφαιρα· ἡ Μεσόγειο, μὲ τὴ φιλοσοφία της, τὸ λεξιλόγιο, τὸ φῶς της, τοὺς δρίζοντές της λούζει τὸ ποίημα, χωρὶς ν' ἀναφέρεται ποτέ.

Ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐλεατικὴ αὐτὴ μεσόγειο μετεωρίζεται τὸ ἐλεατικὸ καὶ μεσογειακὸ μεσημέρι, ἐλεατικὰ ὁ οὐρανός, τὸ φῶς, ὁ δρίζοντας, στρογγυλὰ καὶ συμπαγῆ καθὼς τὸ ἰσόρροπημένο "Ον. Οἱ λιτανεῖες τοῦ Μεσημεριοῦ ἀντιστοιχοῦν στὶς λιτανεῖες τῆς Θάλασσας: Μεσημέρι· τὸ δίκαιο, ἡρεμία τῶν θεῶν, ἴσημερινὸς τοῦ οὐρανοῦ, τέλεια ἴσορροπία, μεγάλο διαμάντι, ὥρα τῆς ἀστραφτερῆς ἡσυχίας καὶ τῆς συντομότερης σκιᾶς:

"Ἐλα, ἡ φύση εἴγ' ἀδειανὴ κι' ὁ ἥλιος ἀσβολώνει..
Στὴ φλόγα του τὴν ἀσπλαχνη βυθίσου χωρὶς τέλος..
Καὶ τὴν καρδιά σου ἔφτὰ φορὲς στὸ θεῖο στόμωσε τίποτα.

Καὶ ἡ ψυχὴ τέλος γίνεται ἐλεατική· περνάει ἀπὸ τὸ μεταβλητὸ στὸ ἀμετάβλητο μὲ μιὰ σειρὰ ἀντικαταστάσεων ποὺ καθεμιά τους θεμελιώνει μιὰ ἴσότητα ἀγάμεσα στὴ ζωὴ καὶ τὸ εἶναι ποὺ δὲν μπροστεῖ νάναποδογύριστῇ.

Καθὼς τὸ φῶς ἔξαφανίζει στὴν ψυχὴ τὸ αἰσθημα τῆς

ξέχωρης παρουσίας της, αὗτὴ ἔελαγαρίζεται ὥσπου ταυτίζεται μὲ τὸν δρίζοντα τὸν γεμάτο φῶς :

Στὸ ἀγνὸ σημάδι ποὺ ἀνεβαίνω, συνειδίζω,
τριγυρισμένος ἀπ' τὴ θαλασσινὴ τὴ ματιά μου.

Παρακάτω, εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς πλέοντος ἀποκατάστασης τοῦ φωτός : τέλειος καθρέφτης ἢ ψυχὴ ἀντιφέγγει, δπως κ' ἡ θάλασσα, τὸν δύγκο τοῦ φωτὸς ποὺ πέφτει μέσα της. Ἡ ψυχὴ μοιράζεται στὸ φῶς καὶ στὸ σκοτάδι. Ἄλλες ὑποκαταστάσεις τοῦ Εἶναι στὴ Ζωὴ : ἡ ψυχὴ λυώνει σὲ μιὰ φωτεοὴ ἀπουσία, ἀφανίζεται σὲ καπνό, παραδίνεται στὴν ἀστραφτεοὴ ἔχταση, διαλύεται σὰν αὐτή, οἱ γεκροὶ ἔλυσαν σὲ μιὰ πηχτὴ ἀπουσία, τοὺς ἥπιες ἡ λάσπη, πέρασαν στὰ λουλούδια : ἡ κάμπια ὑφαίνει ἐκεῖ ποὺ κυλοῦσαν τὰ δάκρυα, ἄλλοτε μάρτυρες τοῦ πιὸ ἐσώτατου μιᾶς συνείδησης. Ὅτι πάροχει τέλεια ἀντιστοιχία καὶ συχνὰ οἱ ἴδιες μεταφορεῖς ἔκφραζον τὴν ἀπορρόφηση τῆς ψυχῆς ἀπ' αὐτὸ τὸ μεσογειακὸ μεσημέρι καὶ τῆς ζωντανῆς ὑπαρξῆς ἀπὸ τὸ θάνατο : καὶ ὅλες ὑποβάλλουν ἐναὶ ἡδονικὸ παράδομα, θανατεοὴ ἀπόλαυψη, καὶ δίνουν στὸ θάνατο μητρικὸ στῆθος :

Ποδὲς ἀρωματικὰ μελλούμενα καπνῶν
ἔνιωθα νὰ μὲ σέρνουν, προσφερτὴ κι ἀναλυμένη
κι ὅλη στὰ εὐτυχισμένα σύννεφα ταμένη...

Ομως νικάει τὸ Μεταβλητό. Ὁ χυμὸς τῆς ζωῆς, πιὸ μεθυστικὸς ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τοῦ θανάτου φέρνει καὶ στὴ Νέα Μοῖρα καὶ στὸ Θαλασσινὸ Κοιμητήρι, τὴ νίκη τῆς ζωῆς, μὲ τὸ ἴδιο θεατρικὸ τέχνασμα. Ἀλλάζει ἡ διακόσμηση : τὸ μεσημέρι κύλησε, ἡ ἀκόλουθη περίοδο ἀρχίζει, σηκώνεται ἀνεμος. Ἀλλάζει καὶ ἡ μεταφυσικὴ ἀτμόσφαιρα τὸ ἀπάνω μεσημέρι, σκέψη τῆς σκέψης, ἀπορρόφηση τοῦ νοῦ στὸ νοητὸ, ὑποχωρεῖ στὴ συνείδηση ποὺ ζεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἀλλάζουν τὰ σύμβολα ἀπὸ τὸ δάγκαμα τοῦ σκουληκιοῦ, ποὺ θυμίζει τὸ δάγκαμα τοῦ φιδιοῦ στὴ Νέα Μοῖρα, ἡ προσωπικὴ ταυτότητά του ἔανακυριεύει τὸν ἀνθρώπο ποὺ στοχάζεται, μὲ τὸ κάλεσμα τῆς ζωῆς τῶν κυμάτων καὶ τοῦ ἀνέμου· ἡ πικρή της γέψη τοῦ εἶναι ἀπὸ δῶ καὶ ἐμπρὸς γνωριμη.

«⁹Ω μιλιά φορτωμένη ἄλατι καὶ λόγια ἄλήθεια θαλασσινά!» Τριγυρισμένη ἀπὸ ἕνα τοπεῖο μεταφυσικὸ καὶ μεσογειακὸ, ἡ ψυχὴ ἀρμονίζεται πρὸς ἕνα μοιραῖο πότε παγκόσμιο καὶ πότε ἀτομικό. Ὁ ἐσωτερικὸς τρικυμισμὸς ἀνασηκώνει τὶς τελευταῖς στροφὲς μὲ τέτοιαν δρμὴ ποὺ ὁ τελικὸς ὅμνος στὴ ζωὴ παίρνει τὸν τόνο μιᾶς ἐπίκλησης πρὸς τὶς δύναμες τοῦ ἐνστίχου, πρὸς τὸ ἀπροσδόκητο, τὰ πλάγια γεγονότα, τὸν κίντυνο. Δὲν νομίζω δμως ὅτι ὁ κ. Τέστ ἀπαρνήθηκε τὸ πίνθος του γιὰ τὴ διανόηση. Τὸ πάθος αὐτὸς θρέψει τὴ θέρμη γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς ἔκεινης ποὺ καὶ τόνειρό της εἶναι γνώση· ἡ ὀκνηρία της, μελλούμενα· καὶ ἡ θύμησή της, σχέδια. Μερικοὶ παράλογοι πόθοι βρίσκονται ἀναγκαστικὰ μέσα στάπαραίτητα πράματα. Ὁ νοῦς γνωρίζει τὸ γόητρο τῆς περιπέτειας καὶ τὴν πίκρα τῆς θλίψης. «Νὰ γιὰ σήμερα μιὰ ἴδεα. Εἶναι καθαρὴ, εὐανάγνωστη, καλοχοείαστη. Τὴ χαίρομαι... Ἄλλὰ δλομεμιᾶς, τὸ δηλητήριο. Παρατηρῶ πὼς θὰ μποροῦσα νὰ τὴν εἶχα, τὴν ὥραία τούτη ἴδεα, πρὸν δέκα χρόνια!... Τὸ ἴδιο θέμα μάπασχολοῦσε, δὲν ἦξερα τίποτα λιγότερο ἀπὸ τώρα, καὶ δμως δὲν ἤρθε!»

Στὸν Εὔπαλινο, στὰ ἥλυσια πεδία, ὁ ἀφανισμὸς ξανδίνει στὴ ζωὴ τὴν πιὸ μεθυστικὴ της γέψη. Ὁπως στάλλα πράματα ἡ ἡδονικὴ ἀπορρόφηση ἀπὸ τὸ θάνατο. Ὁ ἥσκιος τοῦ Φαίδρου καταντάει νὰ θλίβεται γιατὶ δὲν ὑποφέρει πιά. Κι' αὐτὸς εἶναι ἡ μόνη του εὐτυχία: «Ἄλλὰ ξαναζῶ, καὶ ξαναβλέπω τοὺς ἐφήμερους οὐρανούς! Τὰ πιὸ ὥραία πράματα δὲν ἀντιρροσωπεύονται στὴν αἰωνιότητα!.. Τίποτα ὥραιο δὲν ξεχωρίζεται ἀπὸ τὴ ζωὴ, καὶ ἡ ζωὴ εἶναι αὐτὸς ποὺ πεθαίνει... ¹⁰Ω πόσο ἐλαφροὶ γενήκαμε!» Ἐπειδὴ ἐπάτησε, ζωντανός, μισομεθυσμένος ἀπὸ τὰ νιάτα καὶ τὸ μπάτη, τὶς μεσογειακὲς παραλίες, ὁ Σωκράτης, ὅταν συνέρχεται καὶ ξαναρχίζει τὴ ζωὴ, ξαναγίνεται Σωκράτης ἢ Εὔπαλινος· ἀλλὰ ὅχι *Ἡράκλειτος* ἢ *Μπέρξον*.

Ἀπὸ τὰ μικρότερα ποιήματα μέσα στὶς *Χάρες* τὰ περισσότερα δὲν εἶναι καθαυτὸ συμβολικά: Ἄλλὰ ὡπως τὸ *Sylphe*, *Insignant*, τὸ *Χαμένο Κρασί* ἀνήκουν σὲ διαφορετικὸ τύπο: τὰ σύμβολα δέχονται ἕνα παιγνίδισμα ἐρ-

μηνείας, οἵ εἰκόνες φεύγουν μπρὸς στὶς ἴδεες. Ἡ σύνταξη καὶ οἱ τονισμοὶ μπορεῖ νάποτελοῦν τὸ σύνολο στὰ μικρὰ αὐτὰ ποιήματα. Στὸ *Χαμένο Κρασί*, ἡ σύνταξη μπορεῖ μόνη τῆς νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὰ κινήματα, τοῦ νοῦ. Οἱ στροφὲς καὶ συχνὰ οἵ στίχοι κόβονται μὲ ἀποσιωπητικὰ ἢ ἔρωτηματικὰ, καὶ ἐπομένως καὶ τὸ νόημα μένει μετέωρο ἢ αἰνιγματικὸν καθειμιὰ ἀπὸ τὶς στροφὲς ἀνοίγεται στὰ πλάτια καὶ ἡ τελευταία ἔεσκεπάζει στὸ μάτι καὶ στὸ νοῦ ἐναν ὅριζοντα ὠκεανοῦ καὶ σκέψης. Ἡ παλιὰ σκέψη τῶν στωϊκῶν, πὼς μιὰ σταγόνα κρασὶ φτάνει γιὰ νὰ κρασώσει τὸν ὠκεανό, κάνει Ἑλληνικὸν τὸ χαριτωμένον αὐτὸν ἀριστούργημα... Μὲ διαφορετικὰ μέσα τὸ σοννέτο τὰ *Ρόδια*, ἀνοίγει μιὰ προοπτικὴ σένα παρελθὸν ἀκαθόριστο καὶ σβυσμένο : τὰ σοννέτα αὐτὰ εἶναι ποιήματα — μουσική.

Οἱ «*Χάρες*» πραγματοποιοῦν τὰ μεγάλα πράματα πὸν φιλοδόξησε ὁ Βαλερὺς ἡ καθαρή τους ποίηση διαθέτει καὶ κυριαρχεῖ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα.

Εἰς ἐναν ὅρισμένο σημεῖο οἱ *Χάρες* ἐπιδροῦν σὰ μουσική. Ἡ μουσικὴ τεχνικὴ συναντάει τὴν ποίηση μὲ ὅρισμένα της ἀποτελέσματα: καὶ οἱ δύο κυνηγοῦν τὴν θύμησην, δὲν μποροῦν νὰ συντομευτοῦν καὶ εἶναι ἀκαθόριστες. Σὲ ὅρισμένα ἄλλα σημεῖα βρίσκονται σὲ διάμετρη ἀντίθεση : ἂν ἡ εἰκόνα μιᾶς θυμωμένης κίνησης μὲ κάνει νὰ τὴν δῶ καθαρά, μόλις κινεῖ καὶ συγκινεῖ τὸ σῶμα μου· ἡ μουσικὴ ὅμως τὸ κάνει, ἐνῶ ἀφίνει τὴν εἰκόνα θολή : εἶναι χορὸς χωρὶς χορεύτρα, κίνηση χωρὶς κινούμενο. Οἱ ὑποβλητικὲς εἰκόνες τῆς ποίησης εἶνε μαζὶ καὶ κίνητρα καὶ περιέχουν τοὺς νόμους τοῦ τονισμοῦ καὶ τὴν σχεδιογράφηση τῶν κινημάτων πὸν βρίσκουνται σὲ λεπτή, ἀπροσδιόριστη σχέση μὲ αὐτὸν πὸν ὑποδηλώνουν : ἄλλα ὁ νοῦς προσανατολίζεται πρὸς μιὰ καθορισμένη ἔμμονη ἴδεα πὸν μὲ τὴν σειρά της τὸν καθορίζει ἀπὸ τὴν ἴδιαίτερη ἀτμόσφαιρα πὸν ἀναδίνεται ἀπὸ τὶς ποιητικὲς εἰκόνες.

Κανεὶς περισσότερο ἀπὸ τὸ Βαλερὺ δὲν παραδέχεται τὴν συγγένεια καὶ τὴν διαφορὰ τῆς τεχνικῆς. Ἡ ποίηση πρέπει γὰρ ἔναντι τοῦ μουσικὴ ὅτι εἶναι δικό της, ἄλλα τίποτα παραπάνω.

Οἱ Χάρεις ἐπιδροῦν λοιπὸν μὲ τὸν τρόπο τὸ χαραχτηριστικὸ γιὰ τὴ γλῶσσα, ἀνυψωμένο καὶ φτασμένο στὴν πλέοντα του τελειότητα μὲ τὸ μέτρο καὶ τὸν ἀριθμό.

Ἄναμεσα σὲ δλες τὶς καθαυτὸ ἐνέργειες τῆς γλώσσας ἔμελετήσαμε ἴδιαίτερα πῶς τὰ σύμβολα καὶ οἱ εἰκόνες διερμηνεύουν, ἀντὶ γιὰ ἴδεες καὶ συλλογισμοὺς τὸ βάθος τῆς σκέψης, φρεστωμένα ὅπως λέει ὁ Ἰδιος ὁ Βαλερὸν περισσότερο νόημα ἀπὸ τὴ συνειθισμένη γλῶσσα.

Σαῦτὸ στηρίζεται ἡ δύναμη τῆς διερμηνείας τῶν συμβόλων : μὲ τὸ λεξιλόγιο, τὸν πλοῦτο τους, τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν συνδυαστική τους μέθοδο, ἐπιτρέπουν στὴν καθαρὴ ποίηση νὰ συναγωνιστῇ τὴν ψυχολογία καὶ τὴ φυσιολογία στὸ βάθυσμα τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ σώματος· ἀν τῆς ἔλειπαν αὐτὰ τὰ μέσα, ἡ καθαρὴ ποίηση θὰ ἔαναγινόταν τὸ νόθο ἔκεινο εἶδος, ἡ φιλοσοφικὴ ποίηση, ποὺ δὲν ἔκανοποιεῖ οὔτε τὸν ποιητὴ οὔτε τὸ φιλόσοφο, καὶ βρίσκονται ψευτισμένες καὶ οἱ δύο τέχνες.

Ἄν ἡ ἄναλυση μᾶς ἀποκάλυψε κάποιον ἀκαταμάχημο συμβολισμό, δὲν προδίνει καὶ μερικὲς ἀτέλειες τῆς καθαρῆς ποίησης ; Μὲ τὸ πολὺ ἔεκαθάρισμα, τὸ ἐλιξίριο γίνεται πεμπτουσία: καὶ ἴδιαίτερα ἡ ὀδιάκοπη χοήση εἰκόνων, συμβόλων καὶ μύθων ἀπομακρύνει κάποτε ἀπὸ τὴ γυμνὴ καὶ ἀμμεση ἔκφραση καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἐπιτήδευση. Ἄλλα τίποτε, λένε τὰ Ἀνάλεκτα, δὲν εἶναι πιὸ φυσικὸ ἀπὸ τὸ τέχνασμα καὶ πιὸ τεχνητὸ ἀπὸ τὴν ἀναζήτηση τῆς φυσικότητας καὶ τοῦ αὐθόρυμητου. Ὁρισμένα πάθη εἶναι ἀπὸ φυσικό τους ἐπιτηδευμένα, κι ἄναμεσά τους ὁ Ἐρωτας. Τὸ Συμπόσιο μᾶς διδάσκει πῶς εἶναι γιὸς τοῦ Πόρου τοῦ ἐφευρετικοῦ καὶ πῶς ἡ ὀδιλία του θυμάται τὴν πατρικὴ ἐπινοητικότητα «στὰ λεπτὰ λόγια ποὺ χρεωστεῖ κανεὶς νὰ πεῖ σεναν ἔρωμένο ὅταν οἱ περιστάσεις εἶναι κρίσιμες». Ὁπως ὁ Ἐρωτας, ἔτσι καὶ ἡ καθαρὴ ποίηση εἶναι τόσο ἐφευρετικὴ ὅσο καὶ μεγαλόπνοη, τόσο ἐπιτηδευμένη ὅσο καὶ φυσική : καὶ ἀπὸ τὰ Ἀποσπάσματα τοῦ Ναρκίσσου ἔχει ἔνα μέρος ὅπου ὁ Νάρκισσος λατρεύει καὶ θαυμάζει τὸν ἑαυτό του, στοιφογυρισμένο ἥδονικά, τεχνητὰ κι ἀξιαγάπητα σὰν τὰ ἔργα τοῦ Ὁβίδιου.

‘Η καθαρὴ ποίηση, γίνεται καθαρὴ ποίηση τῶν λόγων καὶ ἴδιαίτερα ὡς γιὰ τὴ προσωδία : Τυχαίνει στίχοι νὰ εἶναι αὐστηρὰ σωστοὶ, ἀλλὰ μέτοιοι. Π χ. στὸ ἀκόλουθο δίστιχο ἄγ ὁ πρῶτος στῖχος ἦταν θεῖο χάρισμα, ὁ δεύτερος ἔμεινε ἀξιοθεῆτη κατάχτηση :

‘Ανάμεσα στὰ μπράτσα μου κατάγησε γάμαι ἄλλη

Ποιὸς φερερούγασε ; κι ὃ ποξενόγεται ; καὶ ποιὸς κυλιέται !

Τέλος, ἥ ποίηση αὐτὴ καταντάει σκοτειγή. Στὶς Χάρες τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ εἶναι πιὸ ἐντοπισμένο παρὰ στὴ Νέα Μοῖρα, ποὺ εἶναι ὁ σωρευμένος κόπος τεσσάρων ἑτῶν. ‘Αλλὰ εἶναι ἥ σκοτεινότητα ἐλάττωμα ; ‘Ο Ἡράκλειτος ποὺ τὸν ὄνδραζαν σκοτεινὸ ἐδήλωνε μὲ περηφάνεια : « Ἡ γλῶσσα μου οὔτε ἐκφράζει οὔτε κρύβει τὴν σκέψη, τὴν ὑποδείχνει ». Ἐνας ποιητὴς μπορεῖ νὰ υἱοθετήσει μιὰ τέτοια δήλωση ; Ἡ σκοτεινότητα δὲν εἶναι ἐνδειξη μιᾶς μερικῆς ἀποτυχίας ; Τὸ παιγνίδισμα τῶν συμβόλων ἔφερε καὶ παρασιτικὲς εἰκόνες ποὺ παρασέρνουν τὸ νοῦ πρὸς « παραπλανῆς » ἔννοιες ἥ συμφύσεις εἰκόνων, ποὺ τὶς ἐμποδίζουν νὰ συμβολίσουν· ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα τοῦ ρυθμοῦ βρίσκονται ἀποκλεισμένες ζωντανὲς καὶ ἐκφραστικὲς λέξεις : σὲ πολλὲς ἄλλες περιπτώσεις τὸ νόημα ὑποχωρεῖ σὲ ἄλλες ποιητικὲς ἀξίες : παρ’ ὅλη αὐτὴ τὴ θυσία, ὁ στῖχος μένει ὕραῖος, γιατὶ οἱ ἄλλες ἀξίες ἐξακολουθοῦν νὰ ἐνεργοῦν μὲ τὴ μαγεία τους, ἀλλὰ τὸ διαμάντι ἔχασε τὴ λαμπεράδα του. Τὸ 1910 αὐτὴ ἦταν καὶ ἥ γνώμη τοῦ Βαλερού. « Τὸ πιὸ ἀληθινὸ βάθος εἶναι τὸ διάφανο ». Μένει πάντως ἀλήθεια πὼς οἱ στίχοι τού εἶναι « γιὰ μιὰ ἀργή, διαρκῆ κι ἀυξάνουσα ἐπίδραση, καμωμένοι γιὰ νὰ νοηθοῦν στὸ τρίτο ἥ στὸ τέταρτο διάβασμα »· πὼς ἥ σκοτεινότητα ὅταν ὑπάρχει δὲν ἔρχεται οὔτε ἀπὸ σύγχυση, οὔτε ἀπὸ τὸ ψεύτικο βάθος ποὺ στιγματίζει ἀλύπητα.

Οἱ ἀμαρτίες ποὺ ἔτονίσαμε εἶναι μικρές. ‘Ας θυμηθοῦμε τὴν προειδοποίηση τῶν ‘Αναλέκτων : ‘Αν χρειάζεται πολὺ λίγο πράμα γιὰ νὰ γίνει στέρεη μιὰ θεω-

ρία, διὸ μιὰ παραλλαγὴ πολὺ μικρὴ θὰ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ τὴν κάνει ἀναμφισβήτητη, ἢ κριτικὴ ποὺ θὰ τῆς ἔχαναν μὲ τὴν ἐκμετάλλεψη τῆς μικρῆς αὐτῆς ἀτέλειας, θὰ ἦταν ἐκβιαστική, προσωπικὴ καὶ πρόστυχη, καὶ ἡ εὐγενικὴ χειρονομία θὰ ἦταν ν' ἀποδώσουμε σὲ καθαρὴ ἀπροσεξίᾳ τοῦ συγγραφέα τὸ μικρὸ αὐτὸ τίποτα, ποὺ μπορεῖ νὰ χρησιμέψει σένα μικρόπνοο νουγά μὰ νὰ καταστρέψει τὸ ἔργο του».

‘Ο Βαλερίου κατόρθωσε γάπομονώσει τὴν ποίηση στὴν τελειότερη καθαρότητά της.

Δὲν εἶναι δύνατὴ παρὰ ἡ ἡ δική του τεχνικὴ, ἡ ἄλλες τεχνικὲς τέλεια διαφορετικὲς ἀπὸ τὴ δική του.

